УДК 378.4 (71)

Юлія Заячук
доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки
Львівського національного університету імені Івана Франка

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ІНСТИТУЦІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ

У статті проаналізовано історичні передумови та питання сучасності українознавчих інституцій у канадських університетах. Особливий акцент зроблено на завдання й характерні особливості сучасного етапу розвитку цих інституцій у канадських університетах, такі як оновлення українознавчих програм на вимоги часу та осучаснення методики викладання українознавчих курсів, а також на роль українознавчих інституцій в університетах Канади у поглибленні взаємодії та співробітництва між Канадою й Україною. Дослідження базується на теоретичному аналізі особливостей діяльності вищих українознавчих інституцій у Канаді та результатах власних спостережень автора за процесом викладання українознавчих дисциплін у канадських університетах.

Актуальність дослідження. За більш ніж столітній період перебування на канадській землі українська спільнота органічно вписалася в канадські реалії, адаптувалася до нових умов проживання, але, не бажаючи розчинитися у чужомовному етнокультурному середовищі, завжди піклувалася про збереження своєї національної ідентичності та культурної самобутності, приділяючи з цією метою особливу увагу питанням рідномовної освіти. Логічним завершенням освітньої піраміди стала діяльність вищих українознавчих студій – кафедр, інститутів, науково-дослідних і навчальних центрів у структурі канадських університетів. Період української незалежності дав новий поштовх для нового осмислення питання розвитку україністики в канадських університетах і сприяв більш тісному діалогу Канади і України через освіту.

Початок вищим українознавчим студіям у Канаді як якісно новому рівню в організації рідношкільної освіти українських канадців було покладено в Саскачеванському університеті у 1943 р. Загалом, у різний час, ті чи інші курси

з україністики пропонувало 18 канадських університетів. На сьогодні різні українські курси пропонують університети Альберти, Манітоби, Саскачевану і Торонто.

Мета даної роботи – аналіз історичних передумов та сучасного розвитку українознавчих інституцій у канадських університетах та їх ролі у поглибленні взаємодії та співробітництва між Канадою та Україною.

В основі аналізу сучасного розвитку українознавчих інституцій є: (i) власні спостереження за організацією навчального процесу на різних українознавчих курсах в Альбертському, Манітобському і Саскачеванському університетах; (ii) інтерв'ю з професорами-україністами, що викладають або викладали ті чи інші українознавчі курси; (iii) анкетування студентів, що вивчають українознавчі курси в означених університетах в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого Канадським інститутом українських студій; (iv) аналіз особливостей Літніх українознавчих курсів канадських університетів в Україні. Цей методологічний підхід у дослідженні обрано тому, що нам видається, що для того, щоб оцінити і глибше зрозуміти питання сучасності, перспектив розвитку українознавчих студій в канадських університетах та розвитку взаємодії між Україною і Канадою через освіту, необхідно проаналізувати мотивацію тих студентів, які вивчають українознавчі курси сьогодні. Результати досліджень, на нашу думку, свідчать про те, що українознавчі студії канадських університетів мають свій попит, є на часі і можуть бути корисними для подальшого розвитку канадсько-українських відносин.

Найвищим проявом освітніх здобутків українців Канади стали (i) державні двомовні українсько-англійські школи, (ii) приватні рідні школи, (iii) учительські семінарії, які готували учителів для цих шкіл, (iv) українські бурси й інститути. Ці здобутки мали великий вплив на життя української канадської спільноти загалом та на усвідомлення необхідності вищих українознавчих студій у системі вищої освіти Канади зокрема. Заснування та діяльність українознавчих студій – відділень, інститутів, науково-дослідних центрів – на

рівні вищої освіти Канади, у структурі канадських університетів, стали логічним завершенням українознавчої освітньої піраміди.

Перша на північноамериканському континенті можливість вивчати українську мову на університетському рівні з'явилася у 1943 р. у Канаді з започаткуванням вищих українознавчих студій у Саскачеванському університеті [1, с. 134; 5, с. 322].

Спільні зусилля української інтелігенції, вихованої в Канаді, та представників української науки і культури, що прибули до цієї країни з третьою, повоєнною хвилею еміграції, сприяли поширенню наприкінці 40-х – на початку 50-х років XX ст. українознавчих студій в університетах Канади. Українознавчі інституції в системі вищої освіти Канади у своєму розвитку пройшли декілька послідовних етапів від поодиноких курсів до розгалуженої системи навчальних програм і науково-дослідних центрів. У різний час, ті чи інші курси з україністики пропонувало 18 канадських університетів [11].

Загалом процес еволюції вищих українських канадських студій можна поділити на три етапи, зважаючи на домінанти їхнього розвитку на різних часових проміжках.

Першим етапом можна вважати 40-ві–60-ті роки XX ст., а його домінантами – зародження і становлення вищих навчальних українознавчих інституцій у канадських університетах та стійку тенденцію до збільшення кількості бажаючих вивчати україністику (на цьому етапі українську мову, граматику та літературу). Протягом першого періоду десять університетів Канади запровадили кредитні українознавчі курси до своїх навчальних програм. Серед них Саскачеванський, Манітобський, Торонтський, Альбертський, а також Монреальський, Ватерлоо, Ріджайни, Лейкгеда та Карлтонський [2; 4; 6; 11; 12].

Як другий етап еволюції вищих українських канадських студій можна розглядати 70-ті роки XX ст. Його визначальна риса – найбільше поширення вищих українознавчих студій у канадських університетах. Значною мірою цьому сприяла політика багато культурності, започаткована урядом Канади у

1971 р. У середині 70-х, коли ця політика досягла найбільшого розмаху, українознавчі курси стабільно пропонували 12 університетів Канади. Першим серед нових університетів, які у 70-х роках запровадили україністику до своїх навчальних програм, був Макмастерський (м. Гамільтон) [11].

Українознавчі курси у цей період викладалися на всіх трьох рівнях підготовки фахівців: бакалаврському, магістерському та докторському. В середині 70-х років значно розширився спектр українознавчих курсів. Крім української мови та літератури, на бакалаврському рівні пропонувалися курси з української цивілізації, історії України, географії, політології, українсько-канадських студій [11], а також українського фольклору, мистецтва, методики викладання української як другої мови [10].

Третій, нинішній, етап розвитку українознавчих інституцій у канадських університетах, на нашу думку, започаткували 80-ті роки XX ст. Його визначальними рисами стали дві тенденції. Перша – до зменшення кількості студентів, які записувалися вивчати україністику, та до фактичного зосередження українознавчих студій у кількох вищих навчальних закладах Канади. На сьогодні різні українські курси – мови, літератури, історії, географії, культури, фольклору, економіки, політології тощо – пропонують університети Альберти, Манітоби, Саскачевану і Торонто.

Друга, не притаманна попереднім рокам, тенденція – це заснування українознавчих науково-дослідних інституцій – центрів, проектів, програм при канадських університетах, які доповнили до єдиного цілого вже існуючі навчальні українознавчі програми, і були покликані підтримувати освітню діяльність навчальних українських канадських студій.

Кожна епоха ставить свої ключові завдання перед українознавчими інституціями у канадських університетах, у різні періоди вони виконували відповідні функції. Свого часу, наприклад, українознавчі департаменти виконували, зокрема, і роль культурних центрів свого міста. Так, професор Я. Розумний, що викладав у Манітобському університеті українознавчі дисципліни з 1964 до 1996 р., зазначає, що ще у 70-ті рр. XX ст. запрошував до

університету на Шевченківські читання поетів з України І. Драча, Д. Павличка для виголошення доповідей, читання лекцій про тогочасні відносини в Україні, що, звичайно, викликало гострі дискусії [7].

Завдання сьогоднішнього етапу діяльності українознавчих інституцій у канадських університетах виглядає як збереження національної ідентичності української канадської спільноти. Тож *сучасному етапу* розвитку вищих українознавчих студій в Канаді характерна *перебудова українознавчих програм*. Охарактеризуємо її через такі позиції: (і) *оновлення українознавчих програм на вимоги часу* та (іі) *осучаснення методики викладання* українознавчих курсів.

Щодо *оновлення українознавчих програм.* Так, трактуючи мову як чинник, що постійно змінюється, департамент сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету працює над розробкою нових курсів, які підпорядковуються новим потребам та зацікавленням студентів. Так, з 2001–2002 н. р. пропонуються такі нові курси, як україномовний світ, українська мова в контексті, українська мова в медіа та Internet, українська мова на телебаченні і у фільмах, дитяча література українською мовою, переклад з української на англійську мову тощо, а у 2014–2015 н. р. – україномовний світ, ділова українська мова, мовні питання в сучасній Україні, стиль і структура сучасної української мови, історія розвитку української мови, український романтизм, український реалізм, український модернізм і авангард, українська література діаспори, сучасна українська література, жінки-письменниці літературного періоду після падіння комунізму, історія перекладу [13]. Пристосовуючи свої українознавчі програми до вимог часу, університети Манітоби [14] та Торонто [15] запровадили, зокрема, курси, присвячені українцям в Канаді, аспектам літературного перекладу з української мови, культурі й цивілізації тощо, а у 2014–2015 н. р. – українській літературі і кіно, висвітленню голодомору в українській літературі, жіночій тематиці в українській літературі, українським міфам і обрядам, українському канадському культурному досвіду та українській революції 2013–2014 року. В основу реформування українознавчих програм канадськими університетами

закладається ідея необхідності знання мови не тільки майбутніми філологами, а й представниками інших спеціальностей – медиками, адвокатами, політологами тощо [3]. Поступово набуває популярності нова перспективна форма організації навчання вищих українознавчих інституцій Канади – літні українознавчі курси в Україні, що впроваджуються Манітобським, Альбертським та Саскачеванським університетами.

Щодо *осучасненням методики викладання* українознавчих курсів. З метою безпосереднього практичного ознайомлення з методикою викладання українознавчих дисциплін та підходами до викладання різних викладачів я спостерігала за організацією навчального процесу на різних українознавчих курсах у канадських університетах і була присутня на навчальних заняттях з української мови початкового, середнього, підвищеного рівня, вступ до української художньої літератури, проведених Іриною Константюк (Манітобський університет), проф. Наталією Пилип'юк, проф. Олегом Ільницьким, Світланою Крис, Романом Івашківим (Альбертський університет) та Іриною Меккей (Саскачеванський університет).

Вивчення мовних курсів всіх рівнів ведеться в контексті реальних життєвих ситуацій з акцентуванням основної уваги на живому спілкуванні, тобто розмовному компоненті мови. Значне місце у процесі вивчення мови посідає участь у дискусіях, написання творчих робіт, студентські усні презентації на різні теми, чільне місце серед яких посідають, зокрема, теми, пов'язані з сучасною Україною. Вивчення нової теми, тобто нової лексики відбувається методами діалогу викладача зі студентами з використанням нової лексики у різних конструкціях речень, роботи студентів у парах і мікрогрупах, письмових тренувальних вправ з теми, вправ з перекладу на англійську, усних презентацій на різні теми, пов'язані з сучасною Україною. Для кращого розуміння сучасної розмовної мови в навчальному процесі використовуються фільми, відео кліпи, сучасні статті з популярних українських журналів і газет, живі телепрограми та мультимедійні україномовні джерела, включаючи Інтернет. Значне місце у забезпеченні навчального процесу займають обладнані

комп'ютерами лінгвістичні кабінети (мовні лабораторії), які використовуються для виконання практичних вправ, мовних тренінгів, прослуховування студентами лекційного матеріалу.

Літературні, історичні, культурологічні та фольклорні українознавчі курси канадських університетів знайомлять студентів з культурними надбаннями українців.

Літературні курси спрямовуються на ознайомлення студентів з творчістю найвидатніших українських літераторів минулого і сучасності, різних течій в українській літературі. При цьому багато уваги приділяється самостійній роботі студента, заохоченню його до читання позапрограмних творів. Студенти залучаються до виконання дослідних проектів, які потребують ґрунтовного самостійного аналізу творів, та презентацій власних досліджень на занятті.

Так, проф. М. Шкандрій з Департаменту германських і слов'янських студій Манітобського університету, розробник курсу "Діалог культур: Росія, Україна і Польща", приділяє особливу увагою шляху кожної з культур, розвитку літератури і мистецтва, "викликам" та змінам. Як зазначає проф. М. Шкандрій, він будує лекції навколо проблеми, яку треба "розкусити" – розглянути, зрозуміти, тобто через твір певного письменника роз'яснює специфічні питання щодо історії та культури України. Проф. М. Шкандрій підкреслює, що на підставі одного твору можна пояснити світогляд, історію відповідного періоду, тобто літературні курси – це набагато більше, ніж розгляд окремих творів, це вступ до культури та історії. Іншими словами, кожен твір розглядається з точки зору конкретної проблеми. Крім того, як зазначає проф. М. Шкандрій, у навчальному процесі він намагається робити доступними для студента результати власних наукових досліджень [8]. З-поміж іншого, бачимо тут і впроваджені елементи моделі дослідного університету.

За словами проф. Н. Пилип'юк з Департаменту сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету, на сьогодні є три основних зміни щодо викладання українознавчих літературних курсів у канадських університетах: (і) ми "зламали стіну", яку поставили русисти, коли

на українську літературу дивилися як на таку, розвиток якої розпочинається з XIX ст.; (ii) ми не трактуємо літературу як щось відірване від культурологічних процесів і даємо огляд культурологічних процесів відповідного часу загалом – через живопис, музику, соціальне життя тощо; (iii) ми прагнемо викладати літературу якомога більше українською, а не англійською, мовою [9].

Чільне місце серед навчальних курсів українознавчих інституцій канадських університетів, займають, починаючи з 1971 р., курси з історії України. Загалом мета історичних курсів – ознайомити студентів з довгою, барвистою і трагічною історією української нації. Якщо проаналізувати тематику історичних курсів канадських університетів, то можна зробити висновок, що головна увага акцентується на узагальненому вивченні історії українців від часів Київської Русі, або навіть від докиївської доби, до нашого часу.

Період української незалежності дав новий поштовх для нового осмислення питання розвитку україністики в канадських університетах і сприяв більш тісному діалогу Канади і України через освіту.

Нова перспективна форма організації навчального процесу вищих українознавчих інституцій Канади, яка набуває популярності і яка стала можливою з набуттям Україною державної незалежності – *Літні українознавчі курси канадських університетів в Україні*. Такі курси інтенсивно впроваджують Манітобський, Альбертський і Саскачеванський університети. Ця форма організації навчання дає можливість вдосконалювати мовні навички через залучення у “живе” україномовне середовище сучасної України.

В якості літніх українознавчих курсів Манітобський університет пропонує програму під загальною назвою “Мовний семінар в Україні”, яка компонується з кількох мовних і культурологічних курсів. Мовні курси програми спрямовані на практичні тренування з української мови шляхом занурення в україномовне середовище. Культурологічні курси спрямовані на вивчення української культурної спадщини, а також всебічне вивчення сучасної української культури. Програма реалізується у Києві, її керівником є викладач департаменту германських і слов’янських студій Манітобського університету І. Константюк.

Літні курси Альбертського університету – це курс української мови та культури у Львові, побудований на застосуванні принципу “мова в контексті”. Курс впроваджено на Департаменті сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету. Його мета – підвищення практичних мовних навичок студентів та розширення словникового запасу. Основне джерело вивчення мови – живе спілкування, використання сучасної української літератури, поточної газетної і журнальної інформації, радіо, телебачення, україномовних Internet-ресурсів. Окремою формою роботи є екскурсії по місту Львову. Викладачами є д-р А. Недашківська та проф. О. Ільницький.

Саскачеванський університет у 2003 р. на базі Українського Католицького Університету у Львові започаткував літню українознавчу школу, яка включає курси української мови різного рівня, українознавчий курс “Україна XX століття”, що фокусується на політичному, соціальному і культурному розвитку українських земель у XX ст., курс релігії та політологічні курси. Тепер Літня школа реалізовується на базі Тернопільського університету. Важливим елементом є запрошення до участі у заняттях українських вчених, студентів, що сприяє кращому розумінню канадськими студентами української історії і сьогодення. Започаткувала програму Саскачеванського університету д-р Н. Шостак.

Таким чином, бачимо, що протягом своєї історії українознавчі студії канадських університетів виконують багато завдань, а саме: надають змогу вивчати українську мову різного рівня й інші українознавчі дисципліни в університетах, сприяють збереженню культурної самобутності українською етнічною спільнотою в умовах сучасного канадського суспільства, здійснюють підготовку фахівців з українознавчих дисциплін вищого рівня кваліфікації, виступають ресурсними інструментами підтримки україністики в світі тощо. А наведені результати наукового дослідження, на нашу думку, свідчать про те, що, крім цього, українознавчі студії канадських університетів мають свій попит, є на часі і можуть стати корисними для подальшого розвитку канадсько-українських відносин.

Summary

Yuliya Zayachuk

CANADIAN-UKRAINIAN INTERACTION WITHIN THE CONTEXT OF ACTIVITIES OF UKRAINIAN STUDIES INSTITUTIONS IN CANADIAN UNIVERSITIES

The article analyzes the historical background and contemporary issues of Ukrainian studies institutions in Canadian universities. Special emphasis is made on the objectives and characteristics of the current stage of these institutions in Canadian universities, including updates of Ukrainian studies programs and modernization of teaching methods as well as the role of Ukrainian studies institutions in Canadian universities in deepening of interaction and cooperation between Canada and Ukraine. The research is based on a theoretical analysis of the peculiarities of higher institutions of Ukrainian Studies in Canada as well as my own observation of learning process within Ukrainian studies institutions in Canadian universities where higher institutions of Ukrainian Studies are the most prevalent.

Аннотация

Юлия Заячук

КАНАДСКО-УКРАИНСКИЕ СВЯЗИ В КОНТЕКСТЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНОВЕДЧЕСКИХ ИНСТИТУЦИЙ В УНИВЕРСИТЕТАХ КАНАДЫ

В статье проанализированы исторические предпосылки и вопросы современности украиноведческих институций в канадских университетах. Особый акцент сделан на задачах и характерных особенностях современного этапа развития этих институтов в канадских университетах, таких как обновление украиноведческих программ по требованию времени и сегодняшнее усовершенствование методики преподавания украиноведческих курсов, а также на роль украиноведческих институций в канадских университетах в углублении взаимодействия и сотрудничества между Канадой и Украиной. Исследование базируется на теоретическом анализе особенностей деятельности высших украиноведческих институций в Канаде и результатах собственных наблюдений автора за процессом преподавания украиноведческих дисциплин в канадских университетах.

Список літератури:

1. Буйняк В. Українська мова в Саскачевані // Північне сяйво: Альманах I / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон, 1964. – С. 132–137.
2. Буйняк О. Українська мова в Саскачеванському університеті // Північне сяйво: Альманах II / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Славута, 1965. – С. 176–181.
3. Ільницький О., Недашківська А., Пилип'юк Н. Думки з приводу круглого стола "Стан і майбутність українознавчих студій в університетах Канади", організованого КУК, НТШ і УВАН в Торонто, 25 травня 2002 р.

4. Луцький Ю. О. На сторожі: Друга частина споминів Юрія Луцького. – К.: Критика, 2000. – 112 с.
5. Марунчак М. Г. Історія українців Канади. – Т. 2. – 2-е вид. – Вінніпег: Українська вільна академія наук в Канаді, 1991. – 512 с.
6. Саварин П. Українська мова в провінційних школах Альберти // Західньоканадський збірник. Ч. 1 / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Канадське НТШ, 1973. – С. 71–128.
7. З інтерв'ю з професором Манітобського університету доктором Ярославом Розумним, проведеним у Манітобському університеті (м. Вінніпег) в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого Канадським інститутом українських студій (листопад 2007р.).
8. З інтерв'ю з професором Манітобського університету доктором Мирославом Шкандрієм, проведеним у Манітобському університеті (м. Вінніпег) в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого Канадським інститутом українських студій (листопад 2007р.).
9. З інтерв'ю з професором Альбертського університету доктором Наталією Пилип'юк, проведеним у Альбертському університеті (м. Едмонтон) в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого Канадським інститутом українських студій (листопад 2007р.).
10. Kordan B. Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: Trends, Prospects and Implications. – Edmonton: CIUS, 1983. – 30 p.
11. Krawchenko B. Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: A report to the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton. – Edmonton; Toronto: CIUS, 1977. – 120 p.
12. Living record: essays in memory of Constantine Bida / Ed. by I. R. Makaryk. – Ottawa: University of Ottawa press, 1991. – 442 p.
13. http://www.arts.ualberta.ca/~ukraina/
14. http://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/german_and_slavic/
15. http://homes.chass.utoronto.ca/~tarn/courses/courses.html